

Големият пропуск на декомунизационните процеси в България след падането на Берлинската стена и рухването на Източния блок е отварянето на архивите на бившата Държавна сигурност още в началото на прехода от комунистически режим към демокрация.

Ако това беше станало, със сигурност една част от схемите, приложени от бившите комунисти в политическото и икономическото развитие на страната, нямаше да бъдат осъществени по начина, по който бяха забавени важни промени за утвърждаване на основни демократични принципи.

Декомунизацията в България има основна роля в разграждане на комунистическата тоталитарна система след 1989 г. Тя представлява пакет от законодателни мерки с политически, икономически, културен и морален характер. По подобие на някои други

страни от бившия социалистически лагер в България тези промени се договарят и извършват от своеобразен политически форум (кръгла маса) , който легитимира, както опозиционните сили, така и наследниците на БКП.

Значението на Кръглата маса

Ако веднага след принудителното оттегляне на Тодор Живков от властта на 10 ноември 1989 г. в БКП се говори за преустройство, а на първите демократични митинги е поставен въпроса за възстановяване на гражданските свободи, то същинската промяна – смяната на целия комунистически модел на управление – е поискана от новосформираната опозиция няколко месеца по-късно, в началото на 1990 г.

Това става на Кръглата маса, действала в периода 3 януари 1990 г. – 15 май 1990 г. На нея за първи път се сблъскват вижданията за промяна в страната на управляващата БКП/БСП (БКП се преименува в БСП през април 1990 г.) и Съюза на демократичните сили (СДС), обединил над 15 опозиционни политически партии и организации.

В продължение на пет месеца се водят преговори и се търсят политически решения, които поставят началото на българския преход от комунизъм към демократична държава и общество.

БКП е принудена да отстъпва от ретроградните си позиции под натиска на международната ситуация, опозицията и всекидневните митингите и протестите в страната. В стремежа си да задържи властта и да забави реформите БКП се опитва да организира паралелни кръгли маси с казионни организации, да води само разговори с опозицията и да заменя с декларации конкретни неотложни политически решения. Стига се до това СДС да напусне преговорите в моменти, когато БКП не изпълнява поетите ангажименти. Такива става два пъти – първия, когато комунистическата партия не спазва договореността за осигуряване на сгради, печатна база и вестникарска хартия на опозицията и втория път, когато управляващите отказват да разпуснат първичните партийни организации по месторабота.

Желю Желев, тогавашен лидер на опозицията, посочва, че Кръглата маса „възникна, за да направи онова, което официалните държавни институции на предишния режим не можеха да направят поради факта, че на фона на глобалните промени през 1989 г. бяха загубили своята легитимност“. Той подчертава, че за разлика от други страни от бившия Източен блок България няма мощни прояви на съпротива срещу комунизма. „Ролята на Кръглата маса като фактор за разчупването на ледовете на страха и духовното разкрепостяване на хората е толкова по-голямо за България, като се има предвид, че ние нямаме ранното въстание през 1954 г. в Познан и редица други градове на ГДР, нямаме и „народното въстание“ на Унгария през октомври 1956 г., „Пражката пролет“ на Чехословакия през лятото на 1968 г., периодичните надигания на Полша през 1956 г., 1970 г. и 1980-1981 г., когато се появи профсъюзът „Солидарност“, отбелязва Желев.

Основни цели и постижения на Кръглата маса

Основната цел на Кръглата маса е да договори трансформацията на политическата система от тоталитарна в демократична. Заседанията се предават директно по радиото и телевизията и хората за първи път могат да станат преки свидетели на разгорещения политически дебат между управляващи и опозиция.

След остри спорове е приет нейният статут, в който тя е определена като орган, който „изразява политическата воля на българския народ“. Тя е резултат на политическа договореност, а не на избори и се превръща в най-важния държавен орган. Участниците в него се договарят да използват своето представителство в законодателните и изпълнителните органи и общественото си влияние, за да осигуряват приетите с консенсус споразумения.

В резултат на дейността на Кръглата маса са постигнати следните ключови промени в дотогавашния тоталитарен модел на управление:

- отпадането на чл. 1 от Конституцията от 1971 г. за ръководната роля на БКП и определянето на българската държава като социалистическа;

- разпуснатата е част от Държавна сигурност – Шесто управление за борба с идеологическата диверсия;
- разформировани са първичните партийни организации по месторабота, най-напред с указ в централните държавни ведомства на армията, полицията, съда, прокуратурата, дипломатическия корпус; след това с решение на Кръглата маса – в предприятията, администрацията, учебните заведения и ТКЗС;
- деполитизация на армията, полицията, съда, прокуратурата, дипломацията;
- премахване на Държавния съвет като орган и създаване на негово място на президентската институция;
- решаване за провеждане на избори за Велико народно събрание, което да приеме нова демократична Конституция, с което да се сложи край на тоталитарното господство и да се положат основите на свободното демократично общество. (Новата конституция е приета през следващата 1991 г.).

Непоследователно прилагане на декомунизационните процеси

Основните политически споразумения на Кръглата маса не са достатъчни за пълното разграждане на тоталитарната система в България. До голяма степен следващата важна стъпка е продължаване на започнатата декомунизация с приемането на пакет от конкретни законодателни мерки, в резултат на които да бъдат отстранени различни остатъци от тоталитарната система, които влияят негативно върху развитието на демократичното общество.

Непоследователното прилагане на основните декомунизационни механизми до голяма степен проваля и следващия етап от българския преход, а именно икономическите реформи. Редица правителства заменят провеждането на икономически реформи с псевдореформи, в резултат на което страната губи пет-шест години, време, през което се изчерпват материалните и духовни ресурси на обществото. В много от причините за съпротивата за поемането по пътя към пазарна икономика се виждат отчетливо сенките на тоталитарното минало (*сайтът Държавна сигурност.com ще предложи отделен текст за декомунизацията в икономиката и установяването на пазарната икономика*).

Декомунизацията в предизборните платформи на политическите партии

Въпреки че основите са положени на Кръглата маса, декомунизацията не е ясно изразена в предизборните платформи на политическите партии в България по време на прехода. В отделни периоди в тези документи могат да бъдат открити отделни елементи на декомунизацията, но като цяло тя не съдържа онези основни пунктове, които в други страни от бившия Източния блок се прилагат веднага след рухването на Берлинската стена, като Чехия, Полша, Унгария и бившата ГДР. Темповете и последователността им в България са несравними.

Разграничаване на БСП от тоталитарната идеология на БКП

В предизборната си платформа от 1990 г. преди първите демократични избори на 10 юни същата година БСП декларира, че вече са направени някои стъпки (предимно в резултат на споразуменията на Кръглата маса), които я разграничават от предишната тоталитарна система:

- ликвидиране на цензурата;
- разпускане на Шесто управление на ДС;
- свобода на мнението;
- армията и милицията се деполитизират;
- съдът и прокуратурата стават надпартийни;
- партията се отделя от държавата;
- образованието къса с идеологическия монополизъм;
- разплитане (макар и трудно) на националната вражда и омраза;
- страната излиза от тежка международна изолация;

БСП декларира: „Ние никога вече на никого няма да позволим еднолично да управлява,

да не отговаря за действията си, да бъде над закона или да си намира „вратички“ за предимства и привилегии“ и отрича насилието.

Социалистическата партия прокламира спазването на основни човешки права и свободи, които по време на управлението на БКП са системно нарушавани:

- всеки има право да живее, където иска. БСП е за отмяна на феодалната система на „жителство“;
- всеки има право да пътува, където поиска по света. БСП е за премахване на бюрократичната система на паспортния режим и изходни визи;
- всеки има право да изразява своите политически убеждения открито;
- БСП е за свободата на словото и печата, за свобода на информацията;
- всеки има право сам да решава дали ще сключва брак или не, дали ще има деца или не; БСП е за премахването на унижителния ергенски данък;
- всеки има право на личен живот и никой не може да се бърка в него;
- всеки има право на труд, на безплатно образование и здравеопазване;
- свобода на съвестта и вероизповеданието, на обредите, ритуалите и обичаите;
- БСП е за деполитизация на учебния процес;
- за пълна свобода на творците.

Икономическата формула за изграждане на демократична държава е:

- равнопозна конкуренция на кооперативната, държавната, общинската, акционерната и частна форма на собственост.

През 1990 СДС вижда разграждането на тоталитарната система в:

- радикална демократизация на политиката, икономиката и културата;
- реално разделение на трите власти – законодателна, изпълнителна и съдебна и отделяне на апарата на комунистическата партия от тях;
- пълна деполитизация на армията, милицията, съда и прокуратурата;
- независим съд и тристепенна съдебна система;
- независимост на националните средства за масова информация;
- разтурянето на казионните организации;
- радикално скъсване с механизмите на тоталитарната културна политика.

СДС се обявява против всякакви форми на политическа, социална, етническа и религиозна дискриминация. Съюзът е за „плюрализъм на интересите, за диалог, компромис и съгласие в името на националните и общочовешките ценности“. За един от основните принципи е издигнат принципът за правата на човека, прокламирани във Всеобщата декларация за правата на човека.

Декомунизационни икономически реформи и външна политика, предложени от СДС

Икономическата политика на СДС се изгражда на принципа, че „само икономически независимият от държавата може да повлияе политически върху нея“ и за:

- раздържавяване;
- преминаване към пазарна икономика;
- истинско, гарантирано от Конституцията и закона равноправие на частна, общинска и държавна собственост;
- прекъсване на връзката на „управляващата върхушка“ с държавната собственост;
- приватизация със старт от печелившите, а не от губещите предприятия;
- връщане на земята на собствениците ѝ.

СДС приканва и за морал в политиката и се обявява за външна политика, „ориентирана към пълна интеграция с европейските структури – стопански, финансови, политически“.

ДПС и декомунизационните процеси

През 1990 г. Движението за права и свободи (ДПС) определя като едно от най-тежките престъпления на режима „целенасоченото противопоставяне на отделни етнически и религиозно-културни общности една на друга“. Като главна цел ДПС си поставя „пълното и безусловно зачитане на правата и свободите на човека и на всички етнически и религиозно-културни общности в България“. След провеждането на така наречения „възродителен процес“ през 1985 г. и на „голямата екскурзия“ през лятото на 1989 г. ДПС да си поставя следните основни задачи:

- връщане на имуществото на изселените български турци;
- възстановяване на работните им места;

Декомунизация по български – без лустрация и отваряне на досиетата

Написано от Христо Христов
Вторник, 26 Април 2011 09:32

- преустановяването на практиката на изпращане в строителни войски на младежи от турски и цигански произход;
- допускане на представители на малцинствата до ръководния, политическия и стопански живот в страната.

Декомунизация без лустрация и отваряне на досиетата

В следващите програми на политическите партии най-сериозно са застъпени промените в икономическата сфера като част от разграждане на тоталитарното наследство. В нито едно от тях обаче не е застъпено провеждането на лустрация (*вижте неуспешните опити за приемане на лустрацията*

[ТУК](#)

).

В началото на прехода липсва и политика за отваряне на архивите на бившата Държавна сигурност и огласяване на нейните агенти. Такова изискване не е поставено от СДС по време на Кръглата маса. То отсъства като политика и при 13-месечното управление на първото демократично правителство на СДС през 1991-1992 г.

Поради тези причини най-голямо влияние и зависимост от комунистическото минало по време на българския преход оказват досиетата на ДС.